

Iz školskih udžbenika povijesti

Babić, Zorica

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2011**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:300:207008>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-22**

Repository / Repozitorij:

[AMZdepo - Repository of the Archaeological Museum in Zagreb](#)

ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU

Zorica Babić

Iz školskih udžbenika povijesti

ISBN: 978-953-6789-56-6

ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU

Zorica Babić

Iz školskih
udžbenika
povijesti

KATALOG IZLOŽBE

IZLOŽBA

NAKLADNIK:
Arheološki muzej u Zagrebu

ZA NAKLADNIKA:
Ante Rendić-Miočević

AUTORICA TEKSTA:
Zorica Babić

UREDNIKA:
Zorica Babić

LEKTORICA:
Marina Vidović

FOTOGRAFIJE:
Igor Krajcar
Tomislav Bilić

OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK:
Srećko Škrinjarić

TISAK:
Studio digitalne kulture, Bestovje

NAKLADA:
500 primjeraka

REALIZACIJU PROJEKTA POMOGLI SU:
Gradski ured za obrazovanje,
kulturu i šport Grada Zagreba
Izdavačka kuća Meridijani, Samobor
Profil International d.o.o., Zagreb
Školska knjiga d.d., Zagreb
Alfa d.d., Zagreb

ISBN: 978-953-6789-56-6
CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 763441

ORGANIZATOR:
Arheološki muzej u Zagrebu

AUTORICA IZLOŽBE:
Zorica Babić

OBLIKOVANJE PANOJA:
Srećko Škrinjarić

TEHNIČKA IZVEDBA:
Ivan Troha
Robert Vazdar

Zorica Babić

Iz školskih udžbenika povijesti

Rijetki su pojedinci koji će zanimovati da su im u najtrajnijoj uspomeni i u najljepšem sjećanju bezbrižni dani provedeni u školi, u doba koje još nije opterećeno brigama o egzistencijalnim problemima i neizvjesnostima što ih donosi budućnost, nerijetko bremenita i prepuna neispunjenih očekivanja. Sve što smo tijekom školskih dana doživjeli i spoznali čitavog života pamtimo kao dragocjene trenutke koje vječno pamtimo i koji ne blijede, podsjećajući na razdoblje u životu u kojemu smo stjecali znanja i iskustva, učili o onome s čime se možda u kasnijem životu nećemo imati prigode susretati. U tomu su od velike pomoći različiti školski udžbenici koji često i kasnije mogu poslužiti kao korisni priručnici i svojevrsni podsjetnici na gradivo koje je trebalo savladati.

Imajući upravo tu činjenicu u vidu Arheološki muzej u Zagrebu, kojemu su upravo učenici najvjerniji i najčešći posjetitelji, a poglavito njegov Pedagoški odjel i njegova aktualna voditeljica Zorica Babić, posegnuli su za realizacijom izložbe s naslovom „Iz školskih udžbenika povijesti“. U nekim su školskim udžbenicima koji se koriste u nastavi povijesti odgovarajućim reprodukcijama zastupljeni i pojedini spomenici pohranjeni u zbirkama Muzeja, a neki od njih su izloženi i u njegovu stalnom izložbenom postavu. Namjera priređivača izložbe je, dakle, prezentirati izvornu spomeničku građu koja se u udžbenicima pojavljuje na fotografskim reprodukcijama. Za neke od takvih spomenika zanimanje nije utihnulo niti nakon napuštanja školskih klupa. Među takvima je, primjerice, glasovita eneolitička keramička posuda u obliku ptice, u široj javnosti poznata kao „Vučedolska golubica“, koja je postala svojevrsnim hrvatskim simbolom. Ta ritualna bakrenodobna posuda vrlo je često je reproducirana pa ćemo njezinu sliku pronaći i na novčanici od 20 kuna.

Njoj uz bok je i jedan od najljepših ženskih portreta u cjelokupnoj rimskoj umjetnosti, mramorna glava mlade žene iz Solina iz početka 3. st, poznata kao „Solinjanka“, vjerojatno portret zaručnice rimskog cara Karakale. Treći u tom nizu najmarkantnijih spomenika, bez kojih je teško zamisliti svaki udžbenik povijesti, odnosi se na dio oltarne grede iz Muća Gornjeg na kojemu je uz karakteristični pleterni ukras na latinskome jeziku zabilježeno ime hrvatskog kneza Branimira i 888. godina, datum podizanja spomenika i crkve sv. Petra u kojoj je bio dio crkvenog namještaja. Taj spomenik, ali i niz drugih sličnih spomenika, dugo vremena nije dostupan posjetiteljima pa je ova edukativna izložba ujedno i dobra prigoda da se s njima ponovno susretnemo i o njima saznamo nešto više nego je moguće doznati iz udžbenika.

Ante Rendić-Miočević, ravnatelj

Već dugi niz godina u nastavi povijesti osnovnih i srednjih škola koriste se razni udžbenici, čitanke, radne bilježnice, atlas i slično. Osim tekstualnog, oni su i ilustrativnog sadržaja. Mnoge njihove ilustracije najčešće prikazuju spomenike iz određenog razdoblja prošlosti. U udžbenicima povijesti petih i šestih razreda osnovne škole i prvim i drugim razredima srednjih škola često su prikazani spomenici koji se čuvaju u zagrebačkom Arheološkom muzeju. Izložbom „Iz školskih udžbenika povijesti“ učenici, njihovi učitelji i profesori, kao i svi ostali zainteresirani, dobivaju priliku upoznati se s tim spomenicima i njihovom pričom.

Spomenici prate kronološki slijed kroz prošlost pa izložba započinje s odljevom najstarijeg artefakta iz Hrvatske, a moguće i Europe, jednostavno obrađenog oblutka iz Šandalje I kod Pule kojeg datiramo u starije kameno doba, a završava s novcem Dubrovačke Republike iz 14. - 15. stoljeća.

Izložbu prati i katalog čiji je sadržaj podijeljen u četiri cjeline - Pretpovijest, Narodi starog istoka, Antika i Srednji vijek. Kroz svaki spomenik upoznajemo priču vremena iz kojeg on potječe, ali i priču o njemu samom. Katalog ove izložbe može poslužiti kao vodič, ali i kao nadopuna nastavi povijesti osnovnoškolcima, srednjoškolcima pa i njihovim profesorima i učiteljima. Pri kraju kataloga postoji nekoliko radnih listova s pitalicama i sličnim zadacima, kako bi svaki čitatelj, bez obzira na uzrast, mogao provjeriti svoje znanje te se istovremeno i zabaviti.

Svi izložci ove izložbe neće biti predstavljeni u svom izvornom obliku. Njih nekoliko, kao na primjer „Vučedolska golubica“ ili „Solinjanka“, moći će se vidjeti u stalnom postavu Muzeja, a na ovoj izložbi bit će izložene replike. Zastupljene su sve muzejske zbirke - Pretpovijesna, Egipatska, Antička, Srednjovjekovna i Numizmatička. Potrebno je naglasiti da se neki spomenici - kao manja kolekcija mezopotamskih pločica s klinastim pismom, jantarni nakit iz Topuskog ili oltarna greda s imenom kneza Branimira - ponovno predstavljaju nakon dugo vremena. Isto su tako neki pak spomenici - primjerice posuda starčevačke kulture ili keltske, odnosno latenske fibule - dobili svoju prvu priliku za predstavljanje pred očima javnosti.

Naposljetku mi još preostaje zahvaliti svima onima koji su pomogli u realizaciji ove izložbe i kataloga. Zahvaljujem izdavačima udžbenika - Izdavačkoj kući Meridijani, Školskoj knjizi d.d., Profilu International d.o.o. i Alfi d.d. - što su nam ustupili svoje udžbenike.

Zahvaljujem se svim kolegama kustosima na pomoći i korisnim sugestijama u realizaciji ovog kataloga. Kolegama Igoru Krajcaru i Srećku Škrinjariću zahvaljujem na njihovom sudjelovanju u ostvarivanju ovog izložbenog projekta. Svima ostalima koji su se uključili u proces realizacije izložbe također izražavam iskrenu zahvalnost.

PRETPOVIJEST

Pretpovijesno doba jedno je od najduljih razdoblja u prošlosti. Vremenski je trajalo od pojave čovjeka na Zemlji do prve uporabe pisma. Zbog dugog vremenskog trajanja, pretpovijesno doba podijeljeno je na dva razdoblja, kameno i metalno doba, koja se opet dijele na više manjih.

Kameno doba razdoblje je ljudske prošlosti u kojem je glavni materijal kojim se čovjek služio u izradi oružja i oruđa, bio kamen. To razdoblje trajalo je oko 2 800 000 godina. Arheolozi ga dijele na dva razdoblja: starije kameno doba ili paleolitik i mlađe kameno doba ili neolitik.

Metalno doba se dijeli na tri razdoblja: bakreno doba ili eneolitik (istovremeno su u upotrebi kamen, bakar i zlato), brončano doba (kada čovjek proizvodi bronzu od legure bakra i kositra) i željezno doba.

Na našim prostorima ova razdoblja mogli bismo podijeliti na sljedeći način:

STARIJE KAMENO DOBA ILI PALEOLITIK

- od 2,5 milijuna godina do 7 000 godina prije sadašnjosti

MLAĐE KAMENO DOBA ILI NEOLITIK

- od 7. do 4. tisućljeća pr. Kr.

BAKRENO DOBA ILI ENEOLITIK

- od 4. do 3. tisućljeća pr. Kr.

BRONČANO DOBA

- od 2400. do 800. god. pr. Kr.

ŽELJEZNO DOBA

- od 800. god. pr. Kr. do dolaska Rimljana na naše prostore

JEDNOSTAVNO OBRADENI
OBLUTAK - SJEKAČ
starije kameno doba (paleolitik)
kamen
Šandalja I (Pula)

Najstarija oruđa starijeg kamenog doba izrađivao je *Homo habilis* ili spretan čovjek. Prema današnjim spoznajama najranija kamena oruđa, stara oko dva i pol milijuna godina, otkrivena su na nalazištima u Etiopiji na afričkom kontinentu. Oruđa od oblutaka pračovjeku su služila za komadanje mesa ili razbijanje kosti, a odbojci koje su dobili prilikom izrade oruđa mogli su se upotrijebiti za rezanje životinjske kože. Ovaj sjekač iz Šandalje I kod Pule vjerojatno je najstarije oruđe na hrvatskom tlu, a možda i jedno od najstarijih oruđa u Europi. Izrađen je oko 900 000 godina prije sadašnjosti.

KAMENO ORUĐE
mlađe kameno doba (neolitik)
kamen
Samatovci

Mnoga kamena oruđa izrađivana su od kremena, vrste tvrdog kamena čija boja varira između smeđe, tamno sive i crne, i koji se može lakše lomiti u dijelove od drugih vrsta kamena. Kako su izrađivači oruđa postajali vještiji, počeli su izrađivati manja, složenija oruđa od komadića kremena, koja su bila korisna za oblikovanje kostiju, rogova i drva. Šiljci od kostiju ili rogova upotrebljavani su za izradu još oštrijih komada kremena. Oblikovano drvo upotrebljavalo se za izradu držaka za sjekire ili koplja. Držak je svojem korisniku omogućavao čvršći stisak i davao veću snagu poluge.

POSUDA STARČEVAČKE KULTURE

6. tis. pr. Kr.

keramika

Tomašanci (Đakovo)

Neolitik ili mlađe kameno doba je vrijeme u kojem se događaju velike promjene u organizaciji gospodarskog i društvenog života. Ljudi se bave poljodjelstvom i stočarstvom, počinju jedno mjesto stalno naseljavati pa tako nastaju manja ili veća naselja. Počinje se razvijati proizvodnja keramičkih posuda. Glina se oblikovala ručno, a posude su se pekle u jednostavnim pećima. Ukrašavala bi se uglavnom još nepečena glina: utiskivanjem prsta, nokata, povlačenjem snopa grančica, urezivanjem i ubadanjem. Starčevačka kultura bila je prvi predstavnik takvog načina života u većem dijelu današnje kontinentalne Hrvatske. Svoja naselja smještali su pored rijeka ili na blagim brežuljcima. Živjeli su u poluukopanim ili nadzemnim nastambama. Konstrukcija kuće bila je napravljena od kolaca, a zidovi od prepletenog šiblja. Svoje pokojnike su pokapali unutar naselja, u neposrednoj blizini svojih nastamba.

POSUDA SOPOTSKE KULTURE

mlađe kameno doba

5. tis. pr. Kr.

keramika

Bogdanovci (Vukovar)

Sopotska kultura bila je predstavnik klasične zemljoradničke poljoprivrede mlađega kamenog doba. Ime je dobila po nalazištu Sopot kod Vinkovaca. Ljudi koji su živjeli na tom području sve manje su stanovali u zemunicama, a sve više su gradili prave nadzemne nastambe. Njihova naselja bila su utvrđena jarkom ili palisadama. Kuće su bile pravokutnog oblika s jednom ili dvije prostorije. I oni su se bavili keramičkom proizvodnjom, ali također i trgovačkom razmjenom, pa tako nalazimo predmete od opsidijana - crne ili sive staklaste stijene vulkanskog podrijetla - i nakit od školjke *spondylus*, koje su dopremali iz udaljenijih krajeva.

TRODIJELNA POSUDA
klasična vučedolska kultura
3. tis. pr. Kr.
keramika
Sarvaš - Vlastelinski brijeg

Vučedolska kultura razvila se krajem eneolitika ili bakrenog doba na području istočne Slavonije i Srijema u 3. tis. pr. Kr. Tu se smjestio na desnoj obali Dunava, nedaleko od Vukovara, lokalitet Vučedol, po kojem je kultura dobila ime. Ljudi koji su živjeli u tom vremenu na prostoru Vučedola bavili su se stočarstvom, ali i rudarstvom i metalurgijom bakra. No, glavno obilježje ovoj kulturi ipak su dale keramičke posude osebujnih oblika i ukrasa. Vučedolci su izrađivali posude standardnih oblika, kakve smo susretali kod ljudi koji su ranije nastanjivali ovaj prostor, ali bilo je tu i posuda specifičnih oblika kao što je ova trodjelna posuda.

TERINA ILI BIKONIČNA ZDJELA
klasična vučedolska kultura,
3. tis. pr. Kr.
keramika
Vučedol - Gradac (Vukovar)

Vučedolske posude često su bile ukrašavane bijelom inkrustacijom. To je bio prah koji se dobio drobljenjem puževih kućica, a nanosio se u udubljenja koja su napravili dok je glina još bila mekana. Crvenu boju, koju možemo vidjeti na ovoj posudi, vjerojatno su dobivali od crvenoga željeznog minerala hematita. Ova posuda pronađena je u “grobnici bračnog para”, a njome je bila pokrivena glava žene. Zbog toga neki arheolozi smatraju da je ovo bila posuda koja se koristila u kultne svrhe.

POSUDA U OBLIKU PTICE
klasična vučedolska kultura
3. tis. pr. Kr.
keramika
Vučedol - Gradac (Vukovar)

Najpoznatiji predmet vučedolske kulture sigurno je ova posuda u obliku ptice, poznata kao Vučedolska golubica, a za neke i kao Vučedolska jarebica. Ovo je keramička šuplja posuda u koju bi stalo oko pola litre tekućine. Golubica na glavi ima otvor, pa možemo pretpostaviti da se u posudu nešto ulijevalo. Koju zapravo pticu prikazuje ova posuda? Golubicu ili jarebicu? Male ptice, posebno golubice, bile su pratioci Velike Majke ili Velike Božice - ženskog božanstva koje utjelovljuje štovanje plodnosti zemlje. Kult Velike Majke bila je religija rasprostranjena na sredozemnom području. Jarebice su pak povezane s muškim božanstvima i metalurgijom. One se u opasnosti pretvaraju da im je slomljeno krilo pa izgledaju kao da šepaju, a to ih povezuje s hromim kovačem Hefestom. Kovačka hromost objašnjava se udisanjem otrova pri lijevanju bakrene rude u kojoj se nalazi velika količina otrovnog plina arsena. Vučedolski Gradac, mjesto gdje je pronađena ova posuda, također se povezuje s metalurgijom.

KALUP ZA BAKRENE SJEKIRE
klasična vučedolska kultura
3. tis. pr. Kr., keramika
Vučedol - Gradac (Vukovar)

Bakar, kao metal, u početku je bio obrađivan kovanjem, zatim taljenjem uz dodatnu obradu kovanjem, a na kraju i lijevanjem. Vučedolska kultura uvela je novu tehniku lijevanja u dvodijelne kalupe čime se razvila serijska proizvodnja metalnih predmeta među kojima su najčešće sjekire s jednom oštricom i produžetkom za nasad drvene drške. U Vučedolu na Gradcu središnje mjesto zauzima tzv. "megaron ljevača bakra" - kuća u čijem su središtu pronađeni ostaci dviju ljevačkih peći, kalup za lijevanje sjekira te komadi bakra. Izvan kuće nalazili su se ostaci još triju peći, što govori o važnoj metalurškoj radionici na tom mjestu.

IDOL IZ DALJA
srednje brončano doba,
15. - 14. st. pr. Kr.
keramika
Dalj

Idol iz Dalja je jedan od najljepših primjeraka antropomorfne plastike, odnosno ljudskih statueta, iz vremena brončanog doba na prostoru Podunavlja. Ovaj predmet prikazuje ženu odjevenu u bogatu haljinu, izvezenu i okićenu brončanim nakitom. Također ova stateta nosi pregaču sa simbolima ženstvenosti, bogatu ogrlicu i ukrase za kosu i glavu koji su vidljivi na leđima. Ovaj lik žene najvjerojatnije prikazuje božicu plodnosti, rađanja i smrti.

FIBULA POZAMENTERIJSKOG STILA
kasno brončano doba
12. st. pr. Kr.
bronca
Sviloš (Beočin), Srbija

Ova fibula (ili ukrasna kopča) samo je jedan predmet iz bogate ostave iz Srijema. Pozantijski stil je ukrasni stil svijanja brončane žice u višestruke petlje, osmice i spiralne diskove. Ostave su skupni nalazi zajedno ukopanih predmeta. Razlozi njihova zakopavanja još uvijek se ne mogu sa sigurnošću odrediti. Jedni smatraju da su to blaga zakopana u trenutku opasnosti, a drugi ih pak tumače kao darove namijenjene božanstvima ili kao materijalno bogatstvo pojedinca ili zajednice pohranjeno u zemlju za zagrobni život. Neke od njih sadržavaju tisuće predmeta od bronce pa su stoga sjajan izvor različitih podataka o djelatnostima toga doba.

ASKOS
7. st. pr. Kr.
keramika
Kaptol - Čemernica

Askos je bila posuda za piće. Često bi na njima bio prikaz bovida - rogatih životinja, najčešće bika i jelena, a imali su funkciju ručke askosa. Ova posuda bila je posebnog oblika i namjene. Uvijek je bila vezana uz pogrebne radnje i ritualno čašćenje sudionika posmrtnog ceremonijala.

POSUDA (ŽARA) S POKLOPCEM
7. - 6. st. pr. Kr.
keramika
Kaptol - Gradac

Spaljivanje pokojnika i pokapanje njihovih ostataka u urne ili žare uvriježen je i tradicionalan način kroz kasno brončano i starije željezno doba. Uobičajen je od vremena kulture polja sa žarama. U starijem željeznom dobu sve češći način pokapanja su grobni humci ili tumuli. Bili su namijenjeni ponajprije pripadnicima bogatog sloja, što znači da su proizašli iz ekonomskog razvoja društva. Ova posuda (žara ili urna) bila je zakopana u jednom takvom grobnom humku u Kaptolu. Dekorirana je životinjskim glavama bovida - rogatih životinja, a taj motiv proizašao je iz kulta sunca.

KELTSKA FIBULA
mlađe željezno doba
3. - 2. st. pr. Kr.
bronca
Sisak (rijeka Kupa)

Pradomovina Kelta bila je oko gornjih tokova rijeke Rajne, Rone i Dunava odakle su potkraj 5. i tijekom 4. st. pr. Kr. u nekoliko seobnih valova preplavili gotovo cijelu Europu. Tako su naselili i područje kontinentalne Hrvatske. Živjeli su u otvorenim i utvrđenim naseljima. Keltska utvrđena naselja bila su politička, trgovačka i radionička središta. Antički ih izvori opisuju kao okrutne, ali hrabre ratnike, sklone osvajanju i pljački, no bili su i sjajni majstori različitih zanata.

Kelti su voljeli nositi fibule, i muškarci i žene. One su bile prilagođene njihovoj modi i namjeni. Njihov nakit, pa tako i fibule, često pronalazimo u keltskim grobovima. Fibule koje su nosile žene bile su nešto nježnije izrade od onih koje su nosili muškarci. Izrađivali su ih od bronce, željeza i srebra.

NARUKVICA
mlađe željezno doba
3. st. pr. Kr.
bronca
Vukovar

Kelti su osim fibula nosili i drugi nakit, kao ogrlice i narukvice. Jedan od takvih primjeraka je i ova narukvica na slici. Ova je narukvica lijevana u bronci iz dva dijela sastavljena od sedam šupljih ispupčenja koja su još dodatno ukrašena u tzv. Plastičnom stilu.

KERAMIČKA POSUDA
mlađe željezno doba
3. - 1. st. pr. Kr.
keramika
Surčin

S keltskim naseljavanjem na tlo sjeverne Hrvatske dolaze i nova tehnološka znanja koja će unaprijediti svakodnevni život. Kelti su bili vrsni keramičari, a keramiku su izrađivali ručno i na brzo rotirajućem lončarskom kolu, što im je omogućilo serijsku izradu velikog broja istih oblika kvalitetnih keramičkih posuda. Do tada su se na našim prostorima keramičke posude izrađivale ručno te je proizvodnja tekla sporije, ali je svaka posuda bila na svoj način jedinstvena.

KELTSKI NOVAC
mlađe željezno doba
druga polovica 2. st. pr. Kr.
srebro
Sisak

Kelti su kovali i vlastiti novac, najčešće od srebra, rjeđe od zlata, a tek ponekad od bronce. U početku su to bile imitacije grčkog novca pa bi na aversu (prednja strana novca) prikazivali Zeusa, a na reversu (stražnja strana novca) konjanika. Poslije prevladavaju autohtoni keltski likovni motivi i simboli koji su vidljivi i na novcu tzv. hrvatske grupe nađenom u ostavama iz Samobora, Varaždina i Đurđevca. Taj novac se naziva samoborskim, varaždinskim i đurđevačkim tipom keltskog novca.

JAPODSKO OGLAVLJE

7. - 6. st. pr. Kr.

bronca

Kompolje (Otočac)

Od mnogobrojnih zajednica koje su tijekom prvog tisućljeća prije Krista živjele na prostorima kontinentalne Hrvatske, jedino se Japodima već odrana znaju glavna područja prebivanja. Njihovo matično područje bila je Lika, a prebivali su i na dijelu podvelebitskog primorja, na prostoru Ogulinsko - plašćanske doline s dijelom Gorskog kotara te u sjeverozapadnoj Bosni. S tih prostora potječe obilje predmeta specifičnih oblika, kao što je njihov nakit i kovinski dijelovi nošnje. Pokrivala za glavu bila su "najjapodskiji" dio nošnje, a jedno od takvih je i ovo na slici. Ovo je oglavlje od brončanog lima sa štapičastim privjescima koji pri hodu daju zvučni zveckavi efekt.

JAPODSKO OGLAVLJE

7. st. pr. Kr.

bronca

Prozor (Otočac)

Japodska kultura nastala je stapanjem dvaju jakih etničkih zajednica, starosjedilačke i novopridošle kulture polja sa žarama s prostora Panonije. Japodi su prvotno skup srodnih plemenskih zajednica koje s vremenom prerastaju u narod, a njeguju istovjetnu materijalnu i duhovnu kulturu - način izgradnje utvrđenih naselja, način pokapanja, običaje i vjerovanja. Ovo je još jedno japodsko oglavlje, karakterističan japodski ukras za glavu. Također je imao štapičaste privjeske, ali se nisu svi sačuvali. Na osnovu načinjenu od kože ili tkanine našiven je širi brončani lim te ukrašen iskucanim točkama. Svako je oglavlje različito, kao da je rađeno po mjeri.

UKRAS ZA KOSU

7. st. pr. Kr.

bronca, staklena pasta

Prozor (Otočac)

Japodski teritorij gubi samostalnost i postaje sastavni dio Rimskog Carstva već s prvim carem Augustom. Tada, krajem 1. st. pr. Kr., Rimljani definiraju provinciju Ilirik. To je zemljopisno - administrativni pojam s nedefiniranim kulturno - etničkim zajednicama pa je u novijoj povijesti često dolazilo do zabune da se Japodi, kao i Liburni i Histri, imenuju jednim od ilirskih naroda. Sačuvana arheološka baština dokazuje kako Japodi nisu ilirski narod, već samo pripadaju zemljopisno - administrativnom pojmu Ilirik. Kao što smo vidjeli kod japodskih oglavlja, bila su otvorena s gornje strane te se mogla vidjeti kosa. Jedna sačuvana rekonstrukcija pokazuje nam prethodno oglavlje ukrašeno ovim spiralno naočalastim ukrasom. Najvjerojatnije se kroz otvor provlačila brončana igla te je pridržavala oglavlje.

OGRLICA

9. - 4. st. pr. Kr.

staklena pasta

Prozor (Otočac)

Predmeti načinjeni od staklene paste izrazito su japodski lokalni proizvod s originalnim načinom ukrašavanja. Staklena pasta po kemijskom sastavu sadrži sve elemente za izradu olovnog stakla - osnova za izradu je kvarcni pijesak i velika količina olovnog oksida. Svi ti elementi se drobe, stavljaju u posudu i tale se u peći. Iako je sam materijal vrlo grub, Japodi su od njega izrađivali doista prekrasan nakit. Ovakva jedna ogrlica bila je vrlo masivna i samim time teška za nošenje; njezina težina je oko 560 grama, odnosno malo više od pola kilograma.

FIBULA
6. - 5. st. pr. Kr.
bronca, staklena pasta
Kompolje (Otočac)

Fibule ili spone služe za zakapčanje odjeće. Japodi su ih voljeli izrađivati, ali i nositi od kraja brončanog doba pa sve do dolaska Rimljana na njihov prostor. U 6. i 5. st. pr. Kr., vrijeme kada datiramo i ovu fibulu, došlo je do gospodarskog procvata japodske kulture. Ova fibula je pri nošenju proizvodila zveckavi zvuk zbog svojih privjesaka ovješanih na pravokutnoj pločici.

PERLE S TRI LICA
3. - 2. st. pr. Kr.
staklo
Prozor (Otočac)

Smatra se da Japodi nisu sami proizvodili staklo, već su ga uvozili iz različitih područja kao gotov proizvod ili poluproizvod. Najljepše uvezene predmete od stakla svakako su ove tzv. "perle s tri lica", pronađene u Prozoru i Kompolju. Njihova osnovna boja je plava, a tri lica rađena su u kombinacijama žute i bijele ili zelene i bijele boje. Takve su perle fenički proizvod i, uz jantar, dokaz su razvijene trgovine Japoda s vrlo udaljenim krajevima.

JANTARNI KONJIĆ
6. - 5. st. pr. Kr.
jantar
Vrebac (Gospić)

Jantar je fosilna biljna smola drveća, a njegovo nastajanje mjeri se milijunima godina. Najčešće je zlatnožute boje. Već nekoliko tisuća godina upotrebljava se za izradu nakita. Najveća nalazišta jantara, od pretpovijesnih vremena sve do danas, nalaze se na obalama Sjevernog i Baltičkog mora. S tih udaljenih prostora putovao je tzv. "jantarnim putem" prema Crnom i Jadranskom moru. Ovaj izrazito veliki konjić nekoć je bio ukras na luku fibule. Zbog svoje veličine i težine morao je imati neke dodatke koji bi ga držali osvojenim i dobro vidljivim.

JANTARNE GLAVICE
6. - 5. st. pr. Kr.
jantar
Kopolje (Otočac)

Jantar je zauzimao posebno mjesto u japodskoj kulturi. Također, jantar najbolje govori o materijalnom bogatstvu Japoda. Zsigurno su imali robu za zamjenu kojom su mogli kupovati taj dragocjeni materijal. Jantar ima magično i zaštitno svojstvo, a u pretpovijesnoj medicini korišten je za liječenje mnogih bolesti. Od svih jantarnih predmeta, ove tri glavice ističu se svojom ljepotom izrade. Bile su dio ogrlice sastavljene od zrna jantara te s još jednim zrnom u kojem se ocrtava lik muškarca. Ovi predmeti podsjećaju na likove iz grčkog mita o mladom bogu Faetontu - zrna s likom muškarca, a tri jantarne glavice bile bi njegove tri sestre Helijade.

NARODI STAROG ISTOKA

U fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu možemo naći mezopotamsku i egipatsku ostavštinu.

Civilizacije koje su nastale u Mezopotamiji stvorile su “rijeku tradicije” koja je tekla više od tri tisuće godina. Ova “rijeka” imala je temeljni zapis baziran na klinastom pismu. Prvi zapisi klinastim pismom pripisuju se Sumeranima pa se njima pripisuje razvoj civilizacije. Povijesni prostor Mezopotamije danas obuhvaća veliki dio suvremenog Iraka i proteže se sve do Perzijskog zaljeva. Mezopotamija je bila rodno mjesto prvih gradova i uspona velikih civilizacija.

Egipatski pijesak očuvao je 3000 godina povijesti faraonskih dinastija, pružajući bogatu raznolikost dokaza koji obuhvaćaju arhitekturu, literaturu i mumificiranje tijela samih Egipćana. Povijest Egipta je vrlo duga pa se njezinim proučavanjem bavi posebna grana povijesti nazvana egiptologija.

Prikupljanje staroegipatskih predmeta u Hrvatskoj započelo je projektom osnivanja Narodnog muzeja u vrijeme Hrvatskog narodnog preporoda u 19. stoljeću. Prvi otkup priskrbio je oko 2200 predmeta. Riječ je o otkupu najvećeg dijela Egipatske zbirke feldmaršala austro - ugarske vojske Franza Kollera koja se sredinom 19. stoljeća nalazila u Pragu. Otkup je obavljen 1868. godine, a među najzaslužnijima za to bio je biskup Josip Juraj Strossmayer.

KOLEKCIJA MEZOPOTAMSKIH
NATPISA

3. dinastija u Uru
22. - 21. st. pr. Kr.
glina
Irak

U Egipatsku zbirku Arheološkog muzeja u Zagrebu uklopljena je i grupa spomenika s područja Mezopotamije. Riječ je o sedam pečata s klinastim natpisima iz doba treće dinastije iz Ura (22. - 21. st. pr. Kr.), zatim o dva ulomka klinasta zapisa na opekama asirskog kralja Salmanasara III. (9. st. pr. Kr.), te o jednoj opeci kaldejskog vladara Nabukodonozora II. (7. - 6. st. pr. Kr.). Pisani spomenici iz Ura ubrojeni su u najstarije poznate spomenike pretkršćanskog doba. Klinasto pismo je jedno od najranijih pisama kojim su se ljudi služili. Nastalo je u Mezopotamiji, u Sumeru, oko 3500 g. pr. Kr. Naziv "klinasto" dobilo je po tome što slike (piktogrami) podsjećaju na utisnute klinove. Zapisi koji su bili pisani klinastim pismom pisali su se na glinenim pločicama. Pismo su izumili Sumerani, ali kasnije se koristilo za mnoge jezike iz regije.

KOLEKCIJA MEZOPOTAMSKIH
NATPISA

3. dinastija u Uru
22. - 21. st. pr. Kr.
glina
Irak

Klinasto pismo počinje se upotrebljavati zbog gospodarstva i ekonomije. Pomoću njega su vodili popis stoke, poljoprivrednih alatki i prinosa. Prvi je sustav znakova bio piktografski (slikovni). Znakovi su se urezivali trokutasto izrezanim šiljkom trstike u mekanu glinenu pločicu koja se zatim sušila. Istovremeno se razvio i sustav brojki. Klinasto pismo održalo se gotovo do Kristovog vremena.

Najstariji su narodi Mezopotamije bili neumorni u vođenju detaljnih bilješki, a vještinu pisanja uvježbavali su u školama za pisare, zvanim edubba. Škole su bile podijeljene na niže - "kuće ploča" u kojima su se stjecale temeljne vještine pisanja i računanja, te više - "kuće mudrosti" u kojima su se proučavale znanosti. Svi učitelji bili su svećenici. Umijeće pisanja omogućavalo je ulazak u visoku službu i uspon na društvenoj ljestvici.

**SARKOFAG I KARTONAŽA S MUMIJOM
KAIPAMAU**

22. dinastija (945. - 715. pr. Kr.)
drvo, kartonaža i mumija

Ovaj spomenik dospio je u Arheološki muzej u Zagrebu 1970. godine u znak zahvale Arapske Republike Egipat za sudjelovanje bivše države Jugoslavije u UNESCO-ovoj akciji spašavanja spomenika u Nubiji. Sarkofag je pronađen u El-Asasifu. Kaipamau je bila iz obitelji Amonovih svećenika. Oni su prisvojili grobnicu na zapadnoj obali Luxora kako bi pokopali članove svoje obitelji. Uz ovaj, u grobnici je pronađen još jedan sarkofag s mumijom žene i taj je spomenik izložen u stalnom postavu u Luxoru. Najvjerojatnije su ove dvije Egipćanke bile u najbližem krvnom srodstvu, majka i kći ili sestre. Kaipamau je bila svećenica, Amonova pjevačica. Njezina mumija bogato je obložena kartonažom (smjesom od platna i blata) koja je ujedno i bogato slikovno ukrašena. Na prsima možemo vidjeti pticu - simbol duše koja se oslobađa iz tijela, ali i simbol boga sunca. Krila te ptice su raširena, na glavi nosi ureus, a u kandžama drži simbole života - ankh. Sarkofag se sastoji od dva dijela - dna i poklopca, a obojen je samo u gornjem dijelu tijela.

KANOPI ILI KANOPSKA VAZA
kasno razdoblje (747. - 332.)
alabastar

Kanopske vaze su posebne posude koje su od Grka dobile naziv po Kanopu, jednom od rukavaca u delti rijeke Nil. Izrađivane su od gline, alabastra i drugih vrsta kamena, a služile su za odlaganje organa izvađenih iz mumija. Ljudski organi polagali su se u četiri kanope nad kojima bdiju četiri duha: Imset, Hapi, Duamutef i Kebehsenuf. Vaze su jednostavnog duguljastog oblika, a njihovi poklopci imaju likove spomenuta četiri duha: čovjek, pavijan, čagalj i sokol. Imset - glava čovjeka - štitio je jetru, Hapi - glava pavijana - štitio je pluća, Duamutef - glava čaglja - štitio je želudac, a Kebehsenuf - glava sokola - štitio je crijeva. Na vaze se često urezivao poseban tekst kojim se božice Izida, Neftida, Neit i Serket zajedno sa četiri duha pozivaju u zaštitu umrloga.

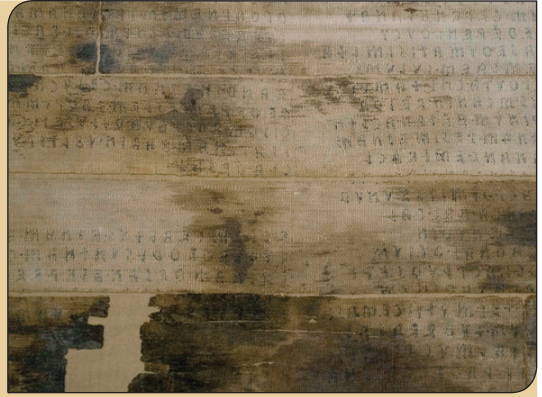
STATUETA IZIDE
kasno razdoblje
747. - 332. g. pr. Kr.
bronca

Izida je božica iz drevne egipatske mitologije, a slavi se kao savršena majka, zaštitnica prirode i žena, prijateljica robova, grešnika i majstora. Stari Egipćani su vjerovali da svake godine kada Izida plače nastaju poplave Nila. Njezino ime znači “kraljica prijestolja”. Bila je Ozirisova sestra i žena te majka sunčanog boga Horusa. Često je prikazivana sa sunčanom pločom na glavi, uokvirena kravljim rogovima koji su označavali majčinstvo i zaštitu. Tako je dobila još jedno ime - Hathor - što znači “Horusova kuća”. Ovo je brončana figura božice - majke Izide - Hathor gdje u sjedećem položaju drži u naručju svog sina Harpokrata (Horusa Mlađeg). Izida je bila božanstvo omiljeno i među Rimljanima koji su je često prikazivali kao zaštitnicu plodnosti sa sistrumom (ili zvečkom) u ruci.

ZAGREBAČKA MUMIJA I ZAGREBAČKA LANENA KNJIGA

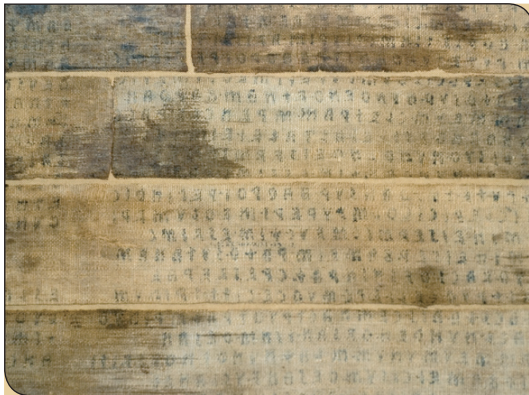

Petog kolovoza 1862. godine u tadašnju Arheološku zbirku Narodnog muzeja dolazi egipatska mumija zajedno sa svojim povojima i pratećim inventarom: preostali dio neispisanih lanenih povojaja te vrlo oštećena Knjiga mrtvih ispisana hijeroglifskim i hijeratskim pismom, a naslovljena na bračni par Pa-her- i Nesi - Khonsu. Ime Khonsu znači “božanski krojač” iz Tebe. Vjerojatno je ta osoba spravljala odjeću za Amonove kultne statue. Mumiju i njezine povoje kupio je Mihael pl. Barić još 1847. ili 1848., tijekom svog boravka u Egiptu. Mumija je u suvremeno vrijeme restaurirana i rendgenski snimana, a proučavanje je dokazalo da se radi o jednoj ženi koja je umrla kad je imala između 30 i 40 godina, a umrla je oko 390. god. pr. Kr. Tijelo je prilikom postupka mumifikacije obavijeno ispisanim lanenim povojima na etrurskom jeziku.

Ti povoji čine zaseban spomenik, tzv. *Liber Linteus Zagrebiensis* ili Zagrebačka lanena knjiga. Kako je Egipćanka došla u kontakt s Etruščanima i njihovim pogrebnim ritualima, nije poznato.

Egiptolog Jakob Krall bio je prvi koji je otkrio pravu vrijednost Zagrebačke lanene knjige. Etruščanski jezik izumro je već u starom vijeku, no u upotrebi je bio još u doba cara Augusta. Do danas nije dekodiran jer se još uvijek ne može uspostaviti nikakva realna usporedba s bilo kojim drugim jezikom. Etruščansko pismo se prvi put javlja u južnoj Etruriji na prijelazu iz 8. u 7. st. pr. Kr. Natpisi Etruščana gotovo uvijek su pisani sistemom bustrofedon, a to znači da je svaki red mijenjao pravac pisanja. Naša Lanena knjiga također je pisana tim sistemom - natpis teče bez prekida. Danas se gotovo svi etruskolozi slažu kako ova knjiga predstavlja obredni kalendar ritualnog karaktera. Na to je ukazivao velik broj riječi koje predstavljaju imena božanstava.

Kako je knjiga ovakvog sadržaja stigla u radionicu balzamera u Egiptu? Lanena knjiga datirana je u 4. st. pr. Kr., dakle u doba helenističkog Egipta kada možemo potvrditi prisutnost Etruščana na obali i u dolini Nila. Možda je ova knjiga služila jednoj takvoj zajednici pri vršenju obreda, jer se Etruščani nisu odrekli svojih domaćih kultova. Druga je mogućnost da je napisana u Etruriji i prenesena u novu domovinu, Egipat, na što upućuje materijal od lanenog platna koji nije karakterističan za običaj pisanja u Egiptu. U početku se mislilo da je knjiga imala formu svitka, no danas znamo da je imala formu kodeksa, knjige sa stranicama. Dužina rastvorene knjige iznosi 340 cm. Tekst je raspoređen u 12 stupaca. Platno s tekstom sačuvano je u pet naknadno razrezanih traka. Ovi laneni povoji najduži su sačuvani rukopis etruščanskog teksta s oko 1200 riječi. Ujedno su i jedini očuvani primjerak lanene knjige iz antičkog doba.

ANTIKA

Pojam antika dolazi od latinske riječi *antiquus*, a znači star, starinski, drevan. Iz latinskog je riječ ušla u gotovo sve moderne europske jezike (njemački: die Antike, engleski: antiquity, ruski: antičnost).

U osnovnom značenju odnosi se na kulture stare Grčke i Rima te kulture pod njihovim utjecajem. U uobičajenoj podjeli povijesti antika je dio Starog vijeka (koji započinje pojavom prvih civilizacija u Mezopotamiji i Egiptu, a završava padom Zapadnog Rimskog Carstva).

Početak antičke kulture u klasičnom smislu općenito se poistovjećuje s razdobljem nastanka Homerovih epova Ilijade i Odiseje i s početkom grčke kolonizacije prostora Sredozemlja u 8. stoljeću pr. Kr.

U sljedećim stoljećima Grci su širili svoje obrazovanje i kulturu cijelim Sredozemljem, a od vremena Aleksandra Velikog u 4. st. pr. Kr. krenuli su prema istoku sve do Središnje Azije. Rimljani su antičku kulturu prenijeli na srednju i sjeverozapadnu Europu.

ZLATNIK I SREBRNJAK
LIDIJSKOG KRALJA KREZA
6. st. pr. Kr.

Prvi novac počeo se izrađivati tek početkom 7. st. pr. Kr. Grčki povjesničar Herodot pripisao je taj pronalazak Liđanima. Taj se je novac izrađivao od elektruma, prirodne legure zlata i srebra. Kasnije se novac počinje izrađivati od zlata, srebra, bakra i bronce, a tek u moderno vrijeme od nikla i željeza. Ovo je zlatni i srebrni novac lidijskog kralja Kreza. Svojim utisnutim likom na novcu on garantira njegovu vrijednost.

SREBRNI NOVAC
S GLAVOM ATENE I SOVE
6. st. pr. Kr.

U antičkoj Grčkoj možemo susresti novac s raznim motivima. Sinonim poluotoka Atike jest grad Atena. U njoj se već početkom 6. st. pr. Kr. kuje najpopularniji i najpoznatiji novac s prikazom glave božice Atene na aversu (prednjoj strani novca ili lice novca), ujedno i zaštitnice grada, i sa sovom na reversu (stražnjoj strani novca ili naličje novca). Sova je bila Atenina ptica te je samim time bila i simbol grada Atene.

ILIRSKA BRONČANA KACIGA

6. - 5. st. pr. Kr.

bronca

otok Cres

Ovo je kaciga ilirskog tipa poznata još pod nazivom "creska kaciga". Nađena je u moru na položaju rta Jablanac, blizu naselja Belik kod otoka Cresa. Ta je kaciga u antičko doba nošena preko kape ili neke podstave. Ovakve kacige bile su raširene kod tzv. ratničkog sloja na našoj obali Jadrana. Prilagane su najčešće u grobove pokojnika - ratnika, bile su i žrtveni darovi božanstvima, ali i darovi zahvalnosti tim istim božanstvima kada su se bacale u mora i rijeke. Možda je na taj način naša "creska kaciga" dospjela u Jadransko more.

SREBRNI NOVAC FILIPA II.

4. st. pr. Kr.

Makedonski kralj Filip II. zabranjuje grčkim gradovima u svom kraljevstvu kovanje grčkog novca, već kuje svoj vlastiti srebrni novac. Srebrnjaci su bili poznati pod imenom "philippeioi" i stekli su ugled u čitavom antičkom svijetu. Na aversu je bila prikazana glava Zeusa, a na reversu konjanik. Makedonski kraljevi dugo vremena nisu htjeli stavljati svoje portrete na novac, no fizionomija vladara bi se prepoznala u liku božanstva. Tako bi se za Zeusuovu glavu pretpostavilo da zapravo prikazuje Filipa II.

SREBRNI NOVAC
ALEKSANDRA VELIKOG
4. st. pr. Kr.

Za razliku od svojeg oca Filipa II., Aleksandar Veliki na novac stavlja glavu božice Atene ili glavu Herakla koji bi najvjerojatnije prikazivao samog Aleksandra. Na reversima su Nike i Zeus na vladarskom prijestolju te natpis s imenom kralja. Aleksandrov novac kasnije imitiraju Kelti, ali i drugi tzv. barbarski narodi diljem antičkog svijeta.

GRČKO - ILIRSKI NOVAC
4. - 3. st. pr. Kr.
bronca

Grčka kolonizacija našeg dijela Jadrana krenula je početkom 4. st. pr. Kr. Jednu od najznačajnijih među grčkim kolonijama osnovali su sicilski Sirakuzani na otoku Visu (Issa), a potom pod okriljem Dionizija Starijeg pomogli jonskim Paranima pri osnivanju njihove naseobine u Starom Gradu na Hvaru (Pharos). Prvi počinju kovati svoj novac Farani već u prvoj polovici 4. st. pr. Kr. sa stočarsko - ratarskim motivima. Tako na reverse stavljaju ono što ih okružuje u svakodnevnom životu - kozu, a potom grozd. Na aversima su glave božanstava Zeusa i Dionisa.

PSEFIZMA IZ LUMBARDE
3. st. pr. Kr.
vapnenac
Lumbarda, otok Korčula

Grčka riječ psefizma znači odluku narodne skupštine sa zakonskom snagom. Tako je psefizma iz Lumbarde uredba o osnutku nove isejske naseobine i o podjeli zemlje nasljednicima. Kad kažemo isejska naseobina, mislimo na naseobinu koju su osnovali doseljenici s otoka Ise, današnjeg otoka Visa. Prvi ulomci psefizme nađeni su još davne 1877. godine na brežuljku Koludrt u Lumbardi. Danas je sačuvana lijeva strana početnog teksta gdje se zaziva sreća, a navode se i osobe koje su ugovorile osnutak naseobine. Zatim se određuju pravila po kojima će svaki nasljednik dobiti jednak dio zemljišta za naseljavanje, obrađivanje i slično. Određuje se i kako će se smjeti raspolagati zemljištima te kakve su kazne za remećenje uspostavljenog reda. Na kraju psefizme popisani su svi naseljenici - građani u tri stupca. Takvi kamerni spomenici s natpisima smatraju se prvorazrednim povijesnim svjedočanstvima jer su najčešće suvremeni događajima koji se na njima spominju.

**NOVAC IZ VREMENA
RIMSKE REPUBLIKE**
3. - 1. st. pr. Kr.
srebro

Rimska Republika je razmjerno kasno počela s izradom svog vlastitog novca. Tek kada se početkom 3. st. pr. Kr. rimska vlast proširila srednjom Italijom, započinje se s lijevanjem teškog bakrenog novca imenom *AES GRAVE*. On je po svom obliku i tipovima bio vrlo sličan starom grčkom novcu. U doba republike osnovna jedinica bila je u srebru, rjeđe se kovalo u bronci, a najrjeđe u zlatu, a to su radile samo neki vojskovođe za podmirivanje plaća mnogobrojnoj vojsci. Na novac se isprva stavljaju razni simboli, potom inicijali imena, zatim i potpuna imena. Zahvaljujući tome, mnoge obitelji i ličnosti postale su poznate, kao npr. Julije Cezar koji je uveo običaj stavljanja svog lika na avers.

RIMSKI VOJNI BODEŽ ILI *PUGIO*
2. st. pr. Kr. - 1. st. po Kr.
željezo
Sisak

Pugio ili rimski vojni bodež je hispanskog porijekla kao i *gladius*. Čim su ga Rimljani usvojili još u 2. st. pr. Kr., vrlo brzo postao je standardno oružje vojne opreme. Onaj vojnik koji je posjedovao ovakav bodež pokazivao je ujedno i svoje bogatstvo. Bodež je mogao poslužiti u borbi, no nije bio glavno oružje. Vojnik ga je vadio iz korica samo kad je to bilo nužno potrebno. Ovaj bodež sačuvan je zajedno sa svojim koricama koje su vrlo lijepo ukrašene. To nam također govori kako je bodež mogao služiti prije svega kao statusni simbol među vojnicima i u društvu.

RIMSKI KRATKI MAČ ILI *GLADIUS*
1. st. pr. Kr.
željezo
Sisak

Gladius ili kratki mač standardno je oružje rimskog vojnika - pješaka u doba Rimske republike i na početku Rimskog Carstva. Ovo oružje moglo je sjeći i zadavati ubodne udarce. Rimljani su ovu vrstu mača preuzeli od Hispanaca pa su ga zvali *gladius hispaniensis* ili hispanski mač.

RIMSKI NOVAC S LIKOVIMA
MARKA ANTONIJA I OKTAVIJANA
1. st. pr. Kr.
srebro

Gaj Oktavijan, Marko Antonije i Emilije Lepid su 43. god. pr. Kr. sklopili sporazum koji je poznat kao “drugi trijumvirat”. Trijumviri su među sobom 40. god. pr. Kr. podijelili provincije: Oktavijan je dobio zapadne provincije s Ilirikom, Antonije je dobio istok, a Lepid Afriku. Nakon međusobnih sukoba Lepid je bio lišen vlasti te više nije imao nikakvog političkog utjecaja. Isključenjem Lepida trijumvirat je prestao postojati. Tenzije između Oktavijana i Antonija na kraju su dovele do novog građanskog rata, a ubrzo i do propasti Rimske republike i uspostavljanja principata, odnosno Rimskog Carstva.

RIMSKI NOVAC S LIKOVIMA
MARKA ANTONIJA I KLEOPATRE
1. st. pr. Kr.
srebro

Kleopatra VII. bila je zadnja vladarica antičkog Egipta. Povijest ju spominje kao ženu čijoj ljepoti nije mogao odoljeti ni Gaj Julije Cezar, a poslije njegove smrti ni Marko Antonije. Antonijeva ljubomora prema Oktavijanu i strast prema Kleopatri doveli su do raspada drugog trijumvirata. U bitci kod Akcija 31. pr. Kr. Antonije i Kleopatra bili su poraženi od Oktavijana te su pobjegli u Egipt. Antonije je kasnio s prijedlogom uvjeta za sklapanje mira. Oktavijan je natjerao Antonija da sam sebi oduzme život, ali Kleopatra je želio sačuvati živu za svoj trijumf. No nju je ugrizla zmija otrovnica te je i ona umrla. Oktavijan je dovršio njihovu zajedničku grobnicu koju su sami počeli graditi i sahranio ih zajedno. Smrt Marka Antonija označila je Oktavijanov uspon - postao je prvi car Rimskog Carstva i nadjenuo si ime *AUGUST*, što znači uzvišeni, veličanstveni.

RIMSKI CARSKI NOVAC
S LIKOM CARA AUGUSTA
1. st. pr. Kr. - 1. st. po Kr.
srebro

Rimski car August vladao je od 27. god. pr. Kr. do 14. god. po Kr. U svojoj osobi ujedinio je svu vojnu i civilnu izvršnu vlast. August se prihvaća reorganizacije države, a među ostalim i novčarskog sustava. Ustrojen je novi sustav u novcu: u zlatu se kovao *aureus*, u srebru *denarius*, u bakru i bronci *sestertius*, *dupondius*, *as* i *quadrans*. Osim u gradu Rimu, August je kovao novac u Hispaniji i Galiji (današnji prostor Španjolske i Francuske). Obilježje carskog novca jest da je u prvom planu carska obitelj, a sve ostalo je u drugom planu zbivanja.

RIMSKA PJEŠAČKA KACIGA
1. st.
željezo
Klakar

Od 6. do 9. godine na našim prostorima izbio je Panonsko - delmatski ustanak, poznat još kao i Batonov ustanak. Naizgled pokorena plemena Breuka, Desitijata, Delmata, Mezeja i drugih, prisilila su Rimsko Carstvo na rat koji je u povijesnim izvorima zabilježen kao najteži od svih vanjskih ratova. Tek s pokoravanjem svih plemena na prostoru Dalmacije i Panonije nastupila je Augustova *pax Romana* - odnosno period blagostanja i relativnog mira u Rimskom Carstvu tijekom 1. i 2. stoljeća. Ova željezna kaciga vrlo vjerojatno je mogla biti kaciga jednog rimskog vojnika - pješaka koji je sudjelovao u Panonsko - delmatskom ustanku, u obrani Rima. Pronađena je u rijeci Savi kod sela Klakara. Bila je slomljena u više komada te je naknadno restaurirana.

RIMSKI CARSKI NOVAC
S LIKOM CARA NERONA
1. st.
bronca

Car Neron vladao je od 54. - 68. god. Ostao je zapamćen kao ludi vladar koji je 64. godine zapalio Rim pod izlikom da ga smeta rugoba starih zgrada te uske i vijugave ulice, a sam požar trebao ga je inspirirati za pisanje pjesama. Na kraju je za požar okrivio kršćane, te se 64. godina službeno uzima kao početak kršćanskih progona. Što se tiče novca, Neron jedno vrijeme kuje cijelu seriju brončanog novca u bakru.

JANTARNI NAKIT IZ TOPUSKOG
izbor iz groba
2. - 3. st. po Kr.
jantar
Topusko

Ovaj jantarni nakit pronađen je u jednom rimskom grobu u Topuskom. Jantar je bio vrlo popularan materijal i u vrijeme Rimskog Carstva, posebno u 2. i 3. st. kada se ponovno razvila proizvodnja i trgovina ovim proizvodima. Dva predmeta predstavljaju najzanimljivije priloge ovog nalaza, a to su dva lista vinove loze koji na poledini imaju figuralne prikaze. Jedan prikazuje golog krilatog dječaka - erota, koji je personifikacija godišnjeg doba jeseni. Na poledini manjeg lista prikazana je riba i neka pernata životinja pripremljena za pečenje. Vjerojatno simboliziraju obredne ili zagrobne gozbe. Od ostalih predmeta iz Topuskog, izrađenih od jantara, imamo školjku, vreteno, dva dugmeta i jednu kockicu za igru.

RIMSKI DUGI MAČ ILI SPATHA

2. - 4. st.

željezo i mjed

Sisak

Spatha ili dugi mač u početku je bilo konjaničko oružje jer je konjaniku s povišenog položaja, dakle kad jaši konja, potrebno duže oružje da lakše udari protivnika. Takvi mačevi imali su duga i tanka sječiva s malim trokutastim vrhom.

Kasnije *spatha* postaje i pješачko oružje. Pješaci su ovakav mač nosili na širokom remenu, zvanom *balteus*, koji se prebacio preko desnog ramena pa je oružje visjelo o lijevom boku.

GLAVA DJEVOJKE (PLAUTILA?)

početak 3. st.

mramor

Solin (*Salona*)

Glava djevojke iz Solina, popularno nazvana "Solinjanka" ili "Salonitanka", među najdragocjenijim je spomenicima Arheološkog muzeja u Zagrebu. Poznavatelji rimske umjetnosti svrstali su je među najljepše ženske portrete. Potječe iz razdoblja Rimskog Carstva, kada su vladali carevi iz dinastije Severa. Ovaj portret mogao bi prikazivati princezu Plautilu, suprugu okrutnog cara Karakale, sina cara Septimija Severa. Plautilin otac, zapovjednik pretorijanske garde, Gaj Fulvije Plautijan, bio je prijatelj cara Septimija Severa. Po želji cara i Plautijana, carev sin Karakala zaručio se s Plautijanovom kćeri Plautilom. No, to je bilo protiv volje Karakale i on to nije prihvatio s odobravanjem. Ubrzo je uslijedilo vjenčanje. Nedugo potom Karakali je uspjelo optužiti Plautilina oca za kovanje urote pa je 205. god. Plautijan bio ubijen. Karakala se razišao od Plautile i poslao je u izgnanstvo na liparske otoke. Karakala postaje carem 211. godine i odmah daje smaknuti Plautilu koja je do tada, osuđena na zaborav, živjela u progonstvu.

GLAVA CARICE PLAUTILE
početak 3. st.
mramor
Solin (*Salona*)

Drugi solinski mramorni portret, za koji se sa znatno više pouzdanja može pretpostaviti da predstavlja Plautilu, razlikuje se u mnogim detaljima od "Solinjanke". Tijekom kratkog trogodišnjeg razdoblja provedenog s Karakalom, Plautila je nosila različite frizure. Njezine frizure bile su vrlo osebujne, a najčešće su se sastojale od usporedno spletenih uvojaka skupljenih na zatiljku te uzdignutih prema tjemenu. No razlike ovog Plautilinog portreta, od onog prvog, "Solinjanke", nisu samo u frizuri. Na ovom Plautilinom portretu mogu se iščitati sjeta i tuga, zabrinutost i tjeskoba. Možda je tada naslućivala kako ju čeka zla sudbina.

RIMSKI CARSKI NOVAC
S LIKOM CARA DIOKLECIJANA
3. - 4. st.
bronca
Surduk

Gaius Aurelius Valerius rođen je 243. godine u rimskoj provinciji Dalmaciji, najvjerojatnije u oklici Salone. Svoj grčki nadimak Diokles latinizirao je u Diocetianus - Dioklecijan. Počeo je služiti kao običan vojnik pod carem Galijenom, borio se na raznim bojištima pod raznim carevima. Godine 284. vojska ga je proglasila carem i tako je Dioklecijan postao Imperator Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocetianus Augustus - car Dioklecijan. On donosi mnogobrojne reforme, a između ostalog i reorganizaciju novčarstva. U Carstvu je novac tada kovalo 15 kovnica, od kojih je poznata i naša kovnica Siscia, današnji Sisak. Kovao je novac u srebru i bakru. Od čistog srebra kovao se *argentus*, a od bakra *nummus*. Dioklecijan je svoju starost odlučio provesti u palači pored Salone, glavnog grada rimske provincije Dalmacije. Tako postoji anegdota o Dioklecijanu i kupusu, koja govori kako se Dioklecijan smirio baveći se povrtlarstvom.

RIMSKI CARSKI NOVAC
S LIKOM CEZARA GALERIJA
3. - 4. st.
bronca
Makedonija

Car Dioklecijan uveo je novi način vladanja, podijelio je Carstvo na četiri dijela i tako uspostavio tetrarhiju - vladavinu četvorice. Za ravnopravnog suvladara uzima Maksimijana, te obojica nose naslov augusta ili uzvišenih. Njih dvojica potom uzimaju sebi cezara, čast nižu po rangu. Dioklecijan uzima istočni dio Carstva sa sjedištem u Nikomediji zajedno s cesarom Galerijem Maksimijanom. Unatoč podjeli vlasti, Dioklecijan ostaje vrhovnim vladarom Rimskog Carstva.

RIMSKI CARSKI NOVAC S LIKOM
CARA KONSTANTINA VELIKOG
4. st.
bronca

Car Konstantin Veliki rodio se u Naisusu, po nekima u današnjem Nišu u Srbiji. Vladao je Rimskim Carstvom od 306. - 337. god. Za svog je vladanja donio mnoge značajne odluke. Nakon dugogodišnjih progona kršćana upućuje svojim namjesnicima nalog na temelju kojeg se donosi u Milanu 313. god. tzv. Milanski edikt. Njime se kršćanska religija priznaje ravnopravnom sa starom rimskom religijom. To će se ubrzo pokazati i na primjerima novca na kojem se kršćanski simboli javljaju sve češće. Na istoku uspostavlja 330. god. novu prijestolnicu carstva - Konstantinopolis gdje nekoliko godina kasnije, otvara i novu kovnicu novca.

RIMSKI ZLATNI NOVAC
S LIKOM CARA TEODOZIJA I.
4. st.

Teodozije I. proglašen je za cara 379. godine u Sirmiumu, danas Srijemska Mitrovica. Dobio je na upravu istočni dio Rimskog carstva. U njegovo vrijeme dolazi do priljeva germanske vojske u službu carstva što jača oslabljenu vojsku, a u isto vrijeme rješava carstvo jednog neprijatelja. Uskoro Germani zauzimaju najvažnije zapovjedne položaje u vojsci. Teodozije I. je svim silama podržavao kršćanstvo. Za vrijeme njegove vladavine kršćanstvo postaje jedina dopuštena vjera. Poslije dužih građanskih ratova Teodozije I. je uspio još jednom ujediniti carstvo, ali je pred smrt ponovo podijelio državu. Prilikom podjele 395. godine svog starijeg sina Arkadija postavio je za vladara na istoku, a mlađeg Honorija na zapadu.

RIMSKI NOVAC S LIKOM
CARA ROMULA AVGVSTVLA
5. st.
zlato
Prozor

Pred kraj 4. st. Rimskom Carstvu prijete opasnost od barbarskih plemena. Na granice carstva navaljuju Vizigoti sa sjevera, a Vandali i Alani zauzimaju Pirenejski poluotok i sjevernu Afriku. Nova velika opasnost jesu Huni, njihova plemena ujedinio je Atila, zauzeo neke dijelove Panonije i Mezije, opustošio Galiju i krenuo na sjever Italije. No, nakon njegove smrti i njegova vladavina se raspada. Sve to vrijeme izmjenjuju se carevi u zapadnom dijelu carstva, do Romula Augustula, kojega je germanski vladar Odoakar svrgnuo s vlasti.

SREDNJI VIJEK

Pad Zapadnog Rimskog Carstva najznačajniji je događaj u vremenu koje ukazuje na kraj starog i početak srednjeg vijeka.

Naziv "srednji vijek" (6. - 15. st.) potječe iz doba renesanse, kada se pojavio i termin novi vijek. Za srednji vijek obično se kaže da je trajao tisuću godina i dijeli se na rani, razvijeni i kasni.

Glavni uzrok završetka antičkog doba bila je seoba naroda koja je donijela gospodarsko, društveno i vojno slabljenje Rimskog Carstva.

Tragovi o postojanju ljudi na području današnje Hrvatske datiraju još iz vremena paleolitika. Tijekom seobe naroda u ranom srednjem vijeku to područje naseljavaju manje skupine Gota, Avara i južnih Slavena, odnosno Hrvata. Još uvijek se u znanosti raspravlja o vremenu kada su se doselili Hrvati na područje na kojem su u 9. stoljeću formirali ranosrednjovjekovnu državu. O toj seobi ima vrlo malo pouzdanih povijesnih izvora. Dugo se smatralo da su došli u prvoj polovici 7. stoljeća, no noviji prijedlog, možda i točniji, je taj da su se naselili oko 800. godine.

Razdoblje ranog srednjeg vijeka na našem području je vrijeme hrvatskih narodnih vladara. Ono je završilo s 1102. godinom i ulaskom hrvatskog kraljevstva u personalnu uniju s Ugarskom.

Nakon razdoblja srednjeg vijeka Europu su zahvatile velike promjene. Gospodarski napredak doveo je do nastanka novog sloja društva koji daje novi pogled na svijet - humanizam. Zahvaljujući geografskim otkrićima Europa se povezala sa čitavim svijetom i proširila granice svog utjecaja.

OPEKA S NATPISOM
druga polovica 6. st.
pečena ilovača
Srijemska Mitrovica, Vojvodina

Ovo je jedna zidna rimska cigla ili opeka kvadratnog oblika koja je poslužila za urezivanje grčkog teksta. Zbog tog teksta ova je opeka iznimno važan spomenik iz vremena seobe naroda, a govori o opsadi Sirmija koju je poduzeo avarski kagan Bajan. U prijevodu tekst glasi: *Kriste Gospode! Pomozi gradu i odbij Avara i čuvaj Romaniju i onoga koji je napisao, Amen.* Datira se u drugu polovicu 6. st., do 582. godine, kada se, kako je poznato iz povijesnih izvora, Sirmij predao Avarima na zapovijed cara Tiberija.

ULOMAK OLTARNE GREDE
druga polovica 9. st.
vapnenac
Muć Gornji

Uz kneza Trpimira, najznačajniji hrvatski vladar u 9. st. bio je i knez Branimir (879. - 892.). Doba kneza Branimira proteklo je u znaku osamostaljenja Hrvatske, pojačane crkvene aktivnosti i graditeljskog zamaha. Hrvatska kneževina postaje neovisna od franačkog vladara i bizantskog cara te priznata od rimskog pape Ivana VIII. Koliko je Branimir bio utjecajan hrvatski knez, govori pet ulomaka s njegovim imenom pronađenim u Muću Gornjem, Ninu, Šopotu kraj Benkovca, Ždrapnju kraj Skradina i Otresu kraj Bribira. U Arheološkom muzeju u Zagrebu čuva se ulomak oltarne grede iz Muća Gornjeg na kojem je uklesano Branimirovo ime, godina 888. i tekst koji bi glasio u slobodnom prijevodu: ... *(podignuto) u vrijeme kneza Branimira 888. godine i šeste indikcije otkako je Sveta Djevica porodila Isusa Krista.* Oltarna greda bila je dio crkvenog namještaja, koja dijeli oltar od ostatka svetišta, odnosno ostatka crkve.

LUČNA FIBULA IZ STENJEVCA
rano 7. st., seoba naroda
bronca
Stenjevec

Na području zagrebačke regije vrlo važno mjesto za arheologe je lokalitet Stenjevec. Tamo je pronađena bogata arheološka ostavština iz vremena rimske uprave u našim krajevima, ali i iz razdoblja ranog srednjeg vijeka. Ova lučna fibula pripada maloj skupini takvih slavenskih fibula, karakterističnoj po svojem ukrasu. Naznačuje utjecaje seobe naroda na prostoru Zagreba, a najvjerojatnije je proizvedena na području Crnog mora.

MAČ IZ MEDVEDIČKE
druga polovica 8. st.
željezo
Medvedička (Đurđevac)

Čest nalaz u grobovima ranosrednjovjekovne Hrvatske su dugački dvosjekli mačevi koje arheolozi pripisuju karolinškim mačevima. Takav jedan karolinški mač je i ovaj iz Medvedičke koji se nalazio u grobu ratnika. Pipin Mali proglasio se 751. godine kraljem Franačke te je bio prvi kralj iz dinastije Karolinga. Pokršćavanje Slavena na našim prostorima krenulo je iz tri smjera: Franačke, Bizanta i Rima. Tako na naše prostore stižu franački, tj. karolinški utjecaji.

MAČ IZ DABRA
10. st.
željezo
Dabar (Otočac)

Ovaj mač, rađen po uzorima iz karolnškog kulturnog kruga, bio je tipično oružje starohrvatskog ratnika. Takve mačeve možda su imali prvi hrvatski kraljevi, kao što je Držislav. On je bio hrvatski vladar koji je u 10. st. obranio hrvatske dijelove Bosne i grad Dubrovnik od Bugara. U znak zahvalnosti dobio je od bizantskog cara Bazilija II. kraljevske časti: krunu, mač i žezlo, te je uz svoje ime dodao još jedno - Stjepan, što na grčkom jeziku znači okrunjeni. Za njega možemo pouzdanije tvrditi da je bio prvi hrvatski vladar s kraljevskim častima.

SREBRNE SLJEPPOOČNIČARKE
IZ STENJEVCA
početak 12. st.
Stenjevec

Nedaleko od današnje župne crkve u Stenjevcu otkriveno je starohrvatsko groblje u kojem su bili zastupljeni nalazi tog vremena, a najviše nakit. Ove srebrne sljepoočničarke karakteristične su za Stenjevec. Nazivamo ih "sljepoočničarkama" jer su vjerojatno vješene na glavi pored sljepoočnica. U grobovima se često nalaze također u predjelu sljepoočnica, no to nije uvijek i pravilo. Nalazimo ih i ispod glave, na predjelu prsnog koša, kao privjeske na torkvesima i slično. Njihova uloga bila je ukrasna, ali vjerojatno i funkcionalna.

BIZANTSKI BRONČANI I ZLATNI NOVAC 6. i 7. st.

Dugovječno Istočnorimsko, odnosno Bizantsko Carstvo stoljećima je vladalo tržištem naših krajeva. Nakon podjele Carstva na Istočno i Zapadno gotovo i nema razlike između novca jedne i druge polovice države, ali nakon pada Zapadnog Carstva (476. god.) kovanje novca Istočnog Carstva kreće zasebnim tokom, obilježenim snažnim pečatom mistike kršćanskog Istoka. Uz cara ili caricu, koji su uvijek prikazani u veličanstvenosti s draguljima i biserjem krunice, kacigom, plaštem, okloptom ili štitom, vidimo niz prikaza Krista, Bogorodice, sv. Jurja ili sv. Mihovila. Tijekom 6. st. novac je nosio i godinu izdavanja. Postojao je brončani, posrebrni, srebrni i zlatni novac. Tijekom tisuću godina bizantski je zlatni novac bio najpouzdanije sredstvo plaćanja u Sredozemlju.

SLAVONSKI (HRVATSKI) BANSKI DENAR 13. st. srebro Batina

Najstariji pisani izvor iz 1256. godine spominje kovnicu slavonskih srebrnih denara u Kraljevstvu Slavonije (kovnica se nalazila u Pakracu). U stručnoj literaturi taj novac prozvan je slavonskim banskim denarom. Tu su se kovali vrijedni i vrlo lijepo oblikovani srebrnjaci. Oko 1260. godine kovnica je preseljena u Zagreb. Od tada "zagrebački denar" postaje uobičajenim nazivom za slavonski novac. Kovnica je bila vlasništvo kralja. Ona se spominje još 1405. godine, premda se s kovanjem slavonskih banskih denara prestaje za Ludovika I. Velikoga (1342. - 1382.).

ŠUBIĆEV NOVAC
14. st.
srebro

Jedan od najsajnijih kneževa svog doba, Pavao Šubić, upušta se u kovanje novca oponašajući mletačke srebrne groševe. Na licu novca prikazan je neki svetac (po uzoru na sv. Marka), kako Šubiću predaje stjeg, dok se na naličju vidi Krist na prijestolju. Takvi su se groševi isprva kovali u ime Pavla Šubića i njegova brata Mladena I., te potom njegova sina Mladena II., a obojica su nosila naziv bana Bosne. Danas su groševi Šubića prava rijetkost.

NOVAC BOSANSKOG KRALJA
TVRTKA I.
14. st.
srebro

Bosanski vladari počinju nešto kasnije kovati novac. Prvi je bio Stjepan Kotromanić (1322. - 1353.), a posljednji Stjepan Tomašević (1461. - 1353.). Sav je bosanski srednjovjekovni novac bio od srebra, osim zlatnik Stjepana Tomaševića, što je bio jedinstven slučaj i ostao je sačuvan u samo jednom primjerku. Natpisi su na hrvatskom ili latinskom jeziku. Vladari se rijetko pojavljuju na novcu, no za kralja Tvrtka I. kovao se novac s njegovim likom kako stoji ili sjedi na prijestolju, okrenut licem, drži mač i križ ili žezlo.

ZLATNIK KRALJA ŽIGMUNDA

15. st.

zlato

Kutina

kovan između 1429. i 1436. god.
u Kremnitzu, Slovačka.

Žigmund Luksemburški bio je hrvatsko - ugarski i češki kralj, a 1433. god. okrunjen je i za cara Svetog Rimsog Carstva Njemačkog Naroda. U hrvatskoj povijesti ostao je zapamćen po Krvavom križevačkom saboru 1397. godine. Malo znamo o tom događaju, obračunu kralja Žigmunda i protudvorskog pokreta hrvatskih i ugraskih velikaša na čelu s banom Stjepanom Lackovićem. Kralj Žigmund dao je tada pogubiti hrvatske plemiće i zato je ovaj događaj prozvan krvavim saborom.

DUBROVAČKI NOVAC

14. - 15. st.

srebro

Posebno mjesto pripada radu kovnice Dubrovačke Republike koja ima najduži kontinuitet, od 1300. sve do 1806. godine, odnosno do ukinuća Republike. Dubrovačka Republika imala je mnogo vrsta novca. Do 1706. god. kovao se srebrni i bakreni novac ručno, a kasnije strojem. Na novcu je bio prikazan zaštitnik grada sv. Vlaho. Dubrovački novac opskrbljivao je cijelu Republiku, Bosnu, južnu Panoniju te je bio u većim količinama slan u Carigrad i Malu Aziju.

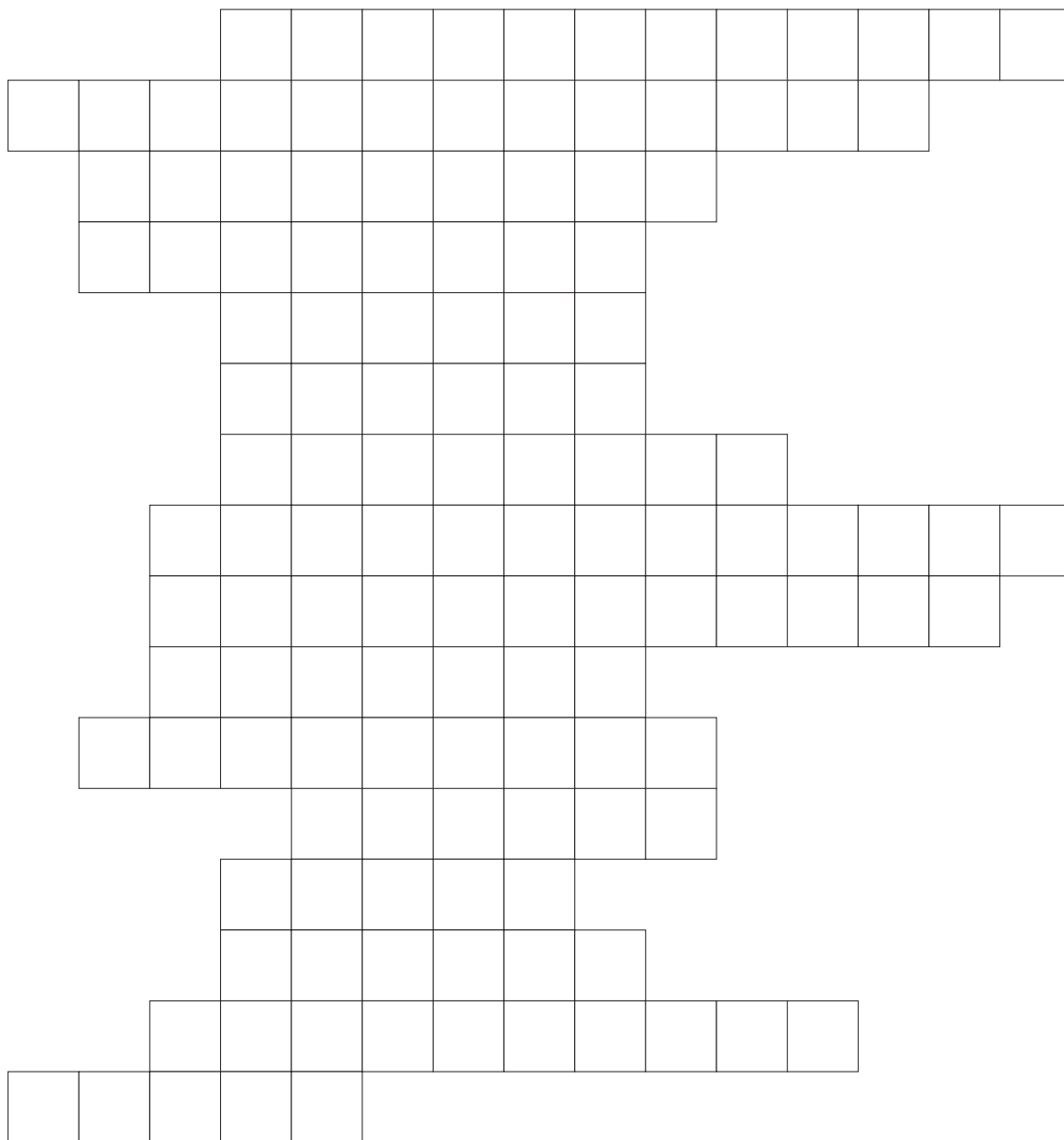

arheo KVIZ

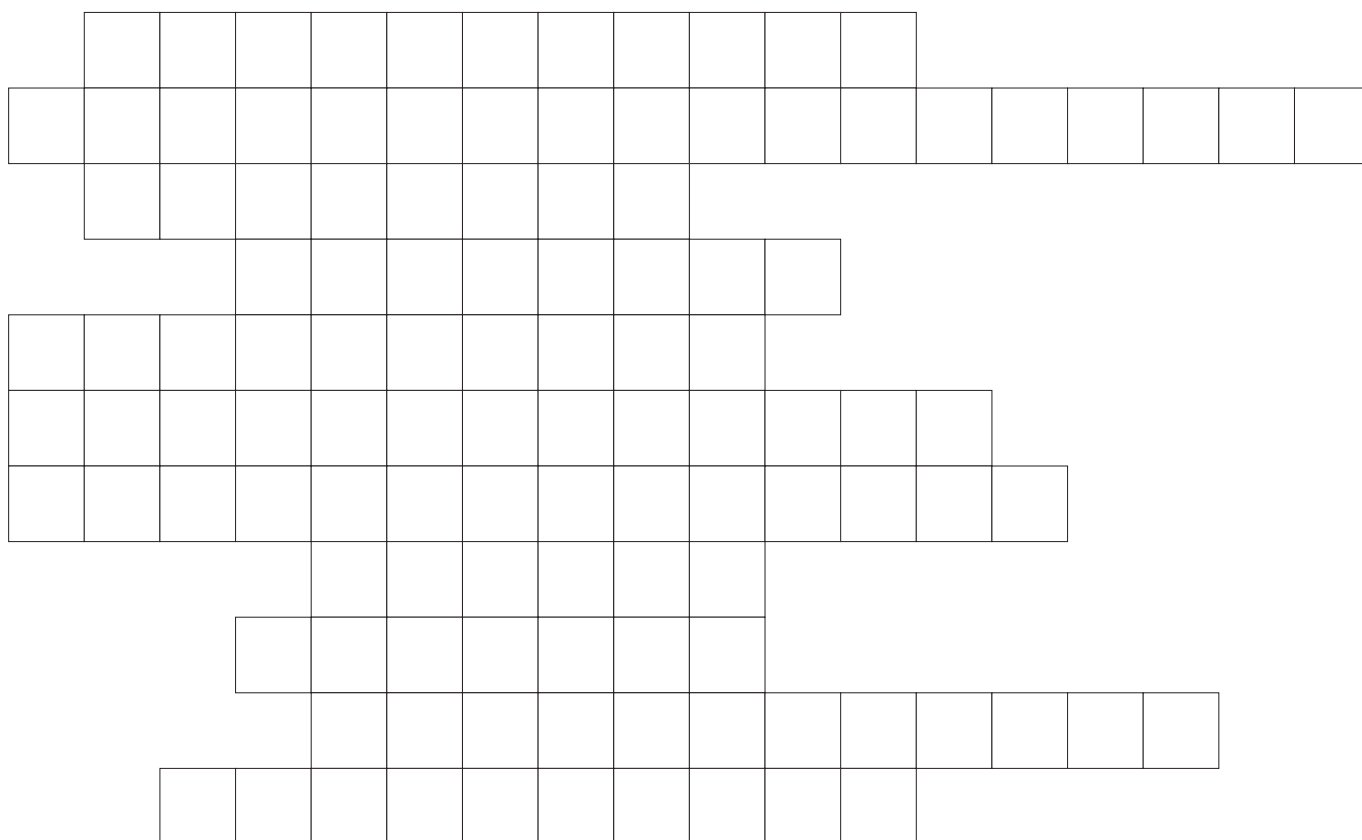
pitalica PRETPOVIJEST

- rješenja
1. pretpovijest
  2. spretni čovjek
  3. opsidijan
  4. helijade
  5. sjekač
  6. jantar
  7. staklena
  8. lončarsko kolo
  9. inkrustacija
  10. oglavlje
  11. samoborac
  12. tumuli
  13. askos
  14. fibula
  15. vučedolska
  16. bakar

1. Prvo povijesno razdoblje
2. Homo habilis
3. Vulkansko staklo
4. Featonove sestre
5. Jednostavno obrađeni oblutak
6. Fosilizirana smola drveta
7. ... pasta
8. „Stroj“ za izradu keramičkih posuda
9. Način ukrašavanja keramičkih posuda u vučedolskoj kulturi
10. Japodsko pokrivalo za glavu
11. Keltski tip novca izrađen u samoborskoj kovnici
12. Grobni humci ili...
13. Posuda za piće
14. Ukrasna kopča
15. ... golubica ili jarebica
16. Metal koji se prvi počeo obrađivati

pitalica SREDNJI VIJEK

1. Razdoblje od 6. do 15. stoljeća
2. Antički Sirmium
3. Knez iz 888. godine
4. Srednjovjekovni lokalitet zagrebačke regije
5. Tip mača iz Medvedičke
6. Tip mača iz Dabra
7. Nakit koji se nosi pored sljepoočnica
8. Ime brata i sina Pavla Šubića
9. Hrvatsko - ugarski i češki kralj u 15. stoljeću
10. Zaštitnik Dubrovačke Republike

1. srednji vijek
2. Srijemska Mitrovica
3. Branimir
4. Stenjevci
5. karoliški
6. starohrvatski
7. sljepoočnica
8. Mladen
9. Zigmund Luksemburški
10. sveti Vlaho

osmoSMJERKA

A	A	I	P	R	O	Z	B	A	Ž	M	E	E	I	O	I	D	K
R	R	B	K	L	E	O	P	A	T	R	A	Z	A	K	I	I	O
I	P	N	O	S	O	L	I	NJ	A	N	K	A	I	S	Š	O	N
M	L	M	A	P	N	K	C	S	V	F	Z	L	A	R	I	K	S
S	A	E	M	A	A	O	O	I	V	D	E	I	U	E	B	L	T
K	D	O	Z	T	N	R	D	A	Š	V	I	T	G	B	M	E	A
A	I	E	I	A	T	Ć	T	E	R	I	H	U	U	R	A	C	N
R	N	J	F	A	I	B	I	A	K	H	L	A	S	E	E	I	T
E	R	I	E	A	K	N	D	D	R	A	E	L	T	NJ	J	J	I
P	S	Z	S	Š	A	N	T	E	F	A	M	P	N	A	A	A	N
U	U	O	P	H	A	R	O	S	N	E	T	P	A	K	V	N	V
B	I	D	E	S	Ž	N	N	Z	L	A	T	N	I	K	A	V	E
L	D	O	K	E	R	Z	O	O	R	I	C	A	B	L	A	B	L
I	A	E	I	Ć	G	A	L	E	R	I	J	E	N	I	I	V	I
K	L	T	G	P	U	G	I	O	O	E	E	S	T	I	S	F	K
A	G	M	A	R	K	O	A	N	T	O	N	I	J	E	K	I	I

ALEKSANDAR VELIKI
ANTIKA
AUGUST
DIOKLECIJAN
FILIP MAKEDONSKI
GALERIJE
GLADIUS

KLEOPATRA
KONSTANTIN VELIKI
MARKO ANTONIJE
NERON
PHAROS
PLAUTILA
PSEFIZMA

PUGIO
RIMSKA REPUBLIKA
SOLINJANKA
SPATA
SREBRENJAK
TEODOZIJE
ZLATNIK

TOČNO netočno

Prvi zapisi klinastim pismom pripisuju se Sumeranima te s njima počinje i razvoj civilizacije.

T N

Prikupljanje staroegipatskih predmeta u Hrvatskoj započelo je izgradnjom Asuanske brane na rijeci Nil između 1960 i 1970. godine.

T N

Naziv „klinasto“ pismo je dobilo po tome što slike (piktogrami) podsjećaju na utisnute klinove.

T N

Umijeće pisanja omogućavalo je ulazak u visoku službu i uspon na društvenoj ljestvici.

T N

Kaipamau je bila iz seljačke obitelji.

T N

Kanopske vaze služile su za odlaganje ukrasnog cvijeća.

T N

Izida je bila Ozirisova sestra i žena, te majka sunčanog boga Horusa.

T N

Mumija Nesi - Khonsu bila je omotana lanenim povojima koji se danas zovu Zagrebačka lanena knjiga.

T N

Natipisi Etruščana gotovo uvijek su pisani sistemom bustrofedon, a to znači da je svaki red mijenjao pravac pisanja.

T N

Zagrebačka lanena knjiga je najduži sačuvani rukopis etruščanskog teksta s oko 1200 riječi.

T N

bojanka ARHEOLOŠKO ISTRAŽIVANJE

bojanka FARAON

Bahn 2006

P. G. Bahn, Arheologija - tragovima velikih civilizacija, Rijeka, 2006

Bakarić 2006

L. Bakarić, Jantar, u S. Mihelić (ur.), Trgovina i razmjena u pretpovijesti, katalog izložbe, Zagreb 2006, 121 - 126

Bakarić 2006

L. Bakarić, Pretpovijesni Prozor, u L. Bakarić (ur.), Pretpovijesni jantar i staklo iz Prozora u Lici i Novog Mesta u Dolenjskoj, katalog izložbe, Zagreb, 2006, 48 - 82

Bakarić & Loher 2010

L. Bakarić - I. Loher, Sin boga Sunca, Kompolje, grob 47, katalog izložbe, Zagreb, 2010

Balen - Letunić 1993

D. Balen - Letunić, Pretpovijesna zbirka, u A. Rendić - Miočević (ur.), Arheološki muzej u Zagrebu, izbor iz fundusa, katalog izložbe, Zagreb, 1993, 79 - 122

Balen - Letunić 1996

D. Balen - Letunić, Pretpovijesna zbirka, u Z. Dukat (ur.), Muzeopis 1846 - 1996, katalog izložbe, Zagreb, 1996, 73 - 87

Balen - Letunić 2004

D. Balen - Letunić, Japodi, u D. Balen - Letunić (ur.), Ratnici na razmeđu istoka i zapada, katalog izložbe, Zagreb, 2004, 211 - 261

Blečić 2007

M. Blečić, Status, simboli, žrtvovanja, darivanja. Različitost značajki ilirskih kaciga, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 40, 2007, 73 - 116

Brnić 2006

Ž. Brnić, Predmonetarni sustavi i početak novčane privrede, u S. Mihelić (ur.), Trgovina i razmjena u pretpovijesti, katalog izložbe, Zagreb, 2006, 111 - 117

Cambi 1987

N. Cambi, Rimski portret, u J. Jeftović (ur.), Antički portret u Jugoslaviji, katalog izložbe, Novi Sad, 1987, 45 - 60

Delonga, 1996

V. Delonga, Latinski epigrafički spomenici u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj, Split, 1996

Dimitrijević et alii 1998

S. Dimitrijević, T. Težak - Gregl, N. Majnarić - Pandžić, Prapovijest, Povijest umjetnosti u Hrvatskoj, Zagreb, 1998

Dizdar 2006

M. Dizdar, Mlade željezno doba, u S. Mihelić (ur.), Trgovina i razmjena u pretpovijesti, katalog izložbe, Zagreb, 2006, 63 - 68

Durman 2000

A. Durman, Vučedolski Orion i najstariji europski kalendar, katalog izložbe, Zagreb, 2000

Janković et alii 2005

I. Janković, I. Karavanić, J. Balen, Odiseja čovječanstva: razvoj čovjeka i materijalne kulture starijeg kamenog doba, katalog izložbe, Zagreb, 2005

Kuntić Makvić & Čače 2010

B. Kuntić Makvić - S. Čače, Pregled povijesti jadranskih Grka, u J. Poklečki Stošić (ur.), Antički Grci na tlu Hrvatske, katalog izložbe, Zagreb, 2010, 63 - 73

Kuntić Makvić & Marohnić 2010

B. Kuntić Makvić - J. Marohnić, Natpisi, u J. Poklečki Stošić (ur.), Antički Grci na tlu Hrvatske, katalog izložbe, Zagreb, 2010, 73 - 91

Milošević 2000

A. Milošević, Karolinški utjecaji u Hrvatskoj kneževini u svijetu arheoloških nalaza, u A. Milošević (ur.), Hrvati i Karolinzi, rasprave i vrela, katalog izložbe, Split, 2000, 106 - 141

Nemeth Erlich - Rendić-Miočević 1993

D. Nemeth Erlich - A. Rendić-Miočević, Antička zbirka (Zbirka grčkih i rimskih spomenika), u A. Rendić-Miočević (ur.), Arheološki muzej u Zagrebu, izbor iz fundusa, katalog izložbe, Zagreb, 1993, 129 - 176

Pirkmajer 1998

D. Pirkmajer, Kelti u celjskom kraju, katalog izložbe, Zagreb, 1998

Radman-Livaja 2004

I. Radman-Livaja, Militaria Sisciensia - Nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkog muzeja u Zagrebu, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 1, Zagreb, 2004

Radman-Livaja & Dizdar 2008

I. Radman-Livaja - M. Dizdar, Archseological traces of the Pannonian revolt 6 - 9 AD: Evidence and Conjectures, u: Imperium - Varus und seine Zeit, Beiträge zum internationalen Kolloquium des LWL - Römermuseums am 28. und 29. April 2008 in Münster, Verlag, 2010, 47 - 58

Radman-Livaja 2010

I. Radman-Livaja, Lokaliteti civilnog karaktera i slučajni nalazi, u I. Radman-Livaja (ur.), Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj, katalog izložbe, Zagreb, 2010, 247 - 262

Rapanić 2000

Ž. Rapanić, Od grčkih kolonista do franačkih misionara. Povijesno kulturna slika hrvatskog prostora, u Ante Milošević (ur.), Hrvati i Karolnzi, rasprave i vrela, katalog izložbe, Split, 2000, 32 - 69

Rendić-Miočević 1993

A. Rendić-Miočević, Egipatska zbirka, u A. Rendić-Miočević (ur.), Arheološki muzej u Zagrebu, izbor iz fundusa, katalog izložbe, Zagreb, 1993, 123 - 128

Simoni 1993

K. Simoni, Ranosrednjovjekovna zbirka, u A. Rendić-Miočević (ur.), Arheološki muzej u Zagrebu, izbor iz fundusa, katalog izložbe, Zagreb, 1993, 177 - 202

Simoni 1996

K. Simoni, Ranosrednjovjekovna zbirka, u Z. Dukat (ur.), Muzeopis 1846 - 1996, katalog izložbe, Zagreb, 1996, 123 - 136

Sokol 1994

V. Sokol, Kasnoantičko i ranosrednjovjekovno razdoblje, u A. Rendić-Miočević (ur.), Zagreb prije Zagreba, katalog izložbe, Zagreb, 1996, 46 - 78

Šarić 1974

I. Šarić, Novi nalazi starohrvatskog oružja u Lici, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 6 - 7, 1974, 230 - 244

Šarić 1980

M. Šarić, Rimski grob u Topuskom, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 12 - 13, 1980, 126 - 159

Težak - Gregl 2006

T. Težak - Gregl, Eneolitik, u S. Mihelić (ur.), Trgovina i razmjena u pretpovijesti, katalog izložbe, Zagreb, 2006, 33 - 38

Uranić 1996

I. Uranić, Kolekcija mezopotamskih natpisa, u Z. Dukat (ur.), Muzeopis 1846 - 1996, katalog izložbe, Zagreb, 1996, 88 - 89

Uranić 1999

I. Uranić, Bogovi, duhovi i demoni starog Egipta, katalog izložbe, Zagreb, 1999

Uranić 2007

I. Uranić, Aegyptiaca Zagrebiensia, Egipatska zbirka Arheološkog muzeja u Zagrebu, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. 4, Zagreb, 2007

Vinski 1979

Z. Vinski, Novi karolinški nalazi u Jugoslaviji, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu 10 - 11, 1979, 143 - 225

Zaninović 2010

M. Zaninović, Rimsko vojska u Iliriku, u I. Radman-Livaja (ur.), Nalazi rimske vojne opreme u Hrvatskoj, katalog izložbe, 2010, 13 - 32

- Aes grave - 31
 Aleksandar Veliki - 27, 30
 Antika - 14, 27, 29, 41
 Argentus - 37
 Arkadije - 39
 As - 34
 Askos - 13
 Atena - 28, 30
 Atila - 39
 August - 17, 25, 33-34, 38
 Aureus - 34
 Avers - 15, 28-31
 Bajan - 42
 Bakreni novac - 29, 47
 Bakreno doba - 6, 10
 Balteus - 36
 Banski denar - 45
 Bazilije II. - 44
 Bikonična zdjela - 10
 Bizantski novac - 45
 Bodež - 32
 Bovid - 13
 Branimir - 42
 Brončano doba - 12-13, 18
 Cigla - 42
 Dalj - 12
 Denarius - 34
 Dioklecijan - 37-38
 Diokles - 37
 Dionis - 30
 Dionizije Stariji - 30
 Držislav - 44
 Duamutef - 23
 Dubrovački novac - 44
 Dugi Mač - 36
 Dupondius - 34
 Edubba - 22
 Egipat - 20, 22-24, 27, 33
 Emilije Lepid - 33
 Eneolitik - 6, 10
 Etruščani - 24-25
 Faetont - 19
 Fibula - 12, 14, 18, 43
 Filip - 29-30
 Franz Koller - 20
 Gaj Fulvije Plautijan - 36
 Gaj Julije Cezar - 39
 Gaj Oktavijan - 33
 Gaius Valerius Aurelius - 37
 Galerije - 38
 Galijen - 37
 Gladius - 32
 Gladius Hispaniensis - 32
 Glava - 36-37
 Glavice - 19
 Grci - 23, 27, 30
 Grčki novac - 15, 29-31
 Groš - 46
 Hapi - 23
 Harpokrat - 24
 Hathor - 24
 Hefest - 11
 Helijade - 19
 Heraklo - 30
 Herodot - 28
 Hispanski mač - 32
 Histri - 17
 Homer - 27
 Honorije - 39
 Horus - 24
 Hrvati - 42, 44
 Humak - 13
 Idol - 12
 Imset - 23
 Iliri - 17, 29-30
 Inkrustacija - 10
 Ivan - 42
 Izida - 23-24
 Jakob Krall - 25
 Jantar - 18-19, 35
 Japodi - 16-19
 Josip Juraj Strossmayer - 20
 Julije Cezar - 31
 Kaciga - 29, 34
 Kaipamau - 23
 Kalup - 11
 Kanopa - 23
 Karakala - 36-37
 Kartonaža - 23
 Kelti - 14-16, 30
 Keltski novac - 16
 Keramika - 9-13, 15
 Kleopatra - 33
 Klinasto pismo - 20, 22
 Konstantin Veliki - 38
 Konjić - 19
 Kratki mač - 32
 Kremen - 8

Krez - 28
 Kultura polja sa žarama - 16
 Lanena knjiga - 24
 Liber linteus - 25
 Liburni - 17
 Lončarsko kolo - 15
 Ludovik I. Veliki - 45
 Mač - 32, 43-44
 Maksimijan - 38
 Marko Antonije - 33
 Mezolitik - 6
 Mezopotamija - 20, 22, 24, 27
 Mihael pl. Barić - 24
 Mladen - 46
 Mlađe kameno doba - 6, 9
 Mumija - 23-24
 Nabukodonozor - 22
 Narukvica - 14
 Natpis - 22, 30
 Neftida - 23
 Neif - 23
 Neolitik - 6, 9
 Nesi Khonsu - 24
 Neron - 35
 Nika - 30
 Novac - 15, 28-31, 33-35, 37-39, 45-47
 Nummus - 37
 Oblutak - 8
 Odoakar - 39
 Oglavlje - 16-17
 Ogrlica - 14, 17
 Oktavijan - 33
 Oltarna greda - 42
 Opeka - 42
 Ostave - 12
 Oziris - 24
 Paher - 24
 Paleolitik - 6, 8, 41
 Pavao Šubić - 46
 Pax Romana - 34
 Perle - 18
 Philippeioi - 29
 Pipin Mali - 43
 Platuila - 36-37
 Plastični stil - 14
 Posuda - 9-11, 13, 15, 23
 Pozamenterijski stil - 12
 Pretpovijest - 6, 19
 Psefizma - 31
 Pugio - 32
 Quadrans - 34
 Revers - 15, 28-30
 Rimski novac - 33-35, 37-39
 Romul Augustul - 39
 Salmanasar - 22
 Salonitanka - 36
 Sarkofag - 23
 Septimije Sever - 36
 Serket - 23
 Sestertius - 34
 Sjekač - 8
 Sjekira - 11
 Slavonski denar - 45
 Sljepoočničarke - 44
 Solinjanka - 36-37
 Sopotska kultura - 9
 Spatha - 36
 Srebrenjak - 28
 Srebrni novac - 28-30, 45
 Srednji vijek - 41, 43
 Staklena pasta - 17-18
 Starčevačka kultura - 9
 Stari vijek - 25, 27
 Starije kameno doba - 6, 8
 Statueta - 24
 Stjepan - 44
 Stjepan Kotromanić - 46
 Stjepan Tomašević - 46
 Stjepan Lacković - 47
 Stjepan Tomašević - 46
 Šubićev novac - 46
 Teodozije - 39
 Terina - 10
 Tiberije - 42
 Trijumvirat - 33
 Trpimir - 42
 Tumul - 13
 Tvrtko - 46
 Ukras za kosu - 17
 Urna - 13
 Vojni bodež - 32
 Vučedolska kultura - 10-11
 Zagrebački denar - 45
 Zagrebačka lanena knjiga - 24-25
 Zagrebačka mumija - 24-25
 Zeus - 15, 29-30
 Zlatnik - 28, 47
 Zlatni novac - 45
 Žara - 13
 Željezno doba - 13-15
 Žigmund Luksemburški - 47

ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU